

Władysław Kubik

Proces przemian w polskiej katechetyce drugiej połowy XX wieku

Studia Katechetyczne 8, 59-81

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WŁADYSŁAW KUBIK

PROCES PRZEMIAN W POLSKIEJ KATECHETYCE DRUGIEJ POŁOWY XX WIEKU

Począwszy od lat pięćdziesiątych obserwujemy w Kościele wyraźne ożywienie ruchu katechetycznego. W roku 1956 odbył się Międzynarodowy Kongres Katechetyczny w Antwerpii. Kolejny kongres, na którym krystalizowały się zasady ruchu odnowy materialno-kerygmatycznej, miał miejsce w Nijmegen w roku 1959, a do ostatecznego określenia się nurtu orientacji kerygmatycznej w katechezie doszło w roku 1960 na Kongresie Katechetycznym w Eichstätt¹. Do akcentowanych treści przez kierunek odnowy materialno-kerygmatycznej doszły do głosu nowe elementy na kolejnym Międzynarodowym Kongresie Katechetycznym w roku 1962 w Bangkoku. Położono tam nacisk w procesie katechetycznym na przybliżenie treści Słowa Bożego do odbiorcy, podkreślając konieczność wychodzenia w głoszeniu wiary od sytuacji człowieka. Problem przystosowania głoszenia Słowa Bożego do uwarunkowań odbiorcy, zwłaszcza do jego uwarunkowań kulturowych, zaznaczył się również bardzo wyraźnie na następnych kongresach katechetycznych w Kati-gondo w roku 1964, w Manili w roku 1967 czy wreszcie w Medellin w roku 1968².

K. Tilmann nazwał tę nową orientację katechetyczną *katechezą egzystencjalną*, a B. Dreher katechezą indukcyjną ze względu na punkt wyjścia, który miała stanowić sytuacja życiowa odbiorcy słowa Bożego. Katechetycy francuscy natomiast – ze względu na żywe zainteresowanie się antropologią w ogóle – przyjęli określenie *katecheza antropologiczna*³. Wszystko to niewątpliwie znamionowało ważny zwrot, jaki dokonał się w teologicznym myśleniu w ogóle. Po stronie katolickiej zwykło się go łączyć w sposób szczególny z nazwiskiem Karla Rahnera. Upraszczając zagadnienie można powiedzieć, że przyczynił się on do rozwoju teologii koncentrującej się nie tyle na przymiotach Boga, ile na Jego zbawczych czynach, na tym, czego Bóg dokonuje dla człowieka i jego zbawienia⁴. Na pierwszy plan w swoich rozważaniach teologicznych wysunął troskę Boga o człowieka.

¹ J. CHARYTAŃSKI, *Chrzest a życie chrześcijańskie*, Warszawa 1970, s. 14 i 17.

² Tamże, s. 14.

³ Tamże, s. 15.

⁴ G. MILLER, *Wkład „nowej pedagogiki religijnej” w ugruntowanie wiary, tekst polski przygotowany przez ks. A. Szałwskiego SJ*, CTh 51(1981) f.1, s. 97. Zob. także W. KUBIK, *Rozwój myśli dydaktycznej w polskiej literaturze katechetycznej w latach 1895-1970*, Warszawa 1987, s. 167 i nn.

Przedstawiciele tej nowej orientacji katechetycznej pytali przede wszystkim, jakie możliwości odbioru posiada człowiek w różnych okresach swego życia, jakie zainteresowania i dążenia cechują katechizowanego w poszczególnych fazach jego rozwoju. Interesowali się środowiskiem społecznym katechizowanych oraz ich problemami. Akcentowali, że trzeba poznać potoczne wyobrażenia, uznawane wartości, zainteresowania, wpływ otoczenia, słowem – pragnęli poznać świat katechizowanych, w którym ma mieć miejsce głoszenie wiary. Próbowali odgadnąć, jaki język, porównania, a przede wszystkim jakie motywy mogą trafić do odbiorców i odwrotnie, co jest dla nich obce, niewykonalne, co znajduje się poza zasięgiem ich doświadczenia i możliwości percepcyjnych⁵.

Wszystkie te nowe dążenia zbiegły się w czasie z niezmiernie ważnym wydarzeniem, jakim był zwołany w roku 1962 Sobór Watykański II. W świetle jego dokumentów nie było wątpliwości, że katecheza powinna być nie tylko biblijna⁶, kerygmatyczno-liturgiczna⁷ czy eklezjalna⁸ lecz także antropologiczna⁹, a więc wierna zarówno Bogu, jak i człowiekowi.

1. Trudna sytuacja katechezy w Polsce

Tymczasem w Polsce bezpośrednio po II wojnie światowej polscy katecheci i katechetycy rozpoczęli pracę w ciężkich lub wręcz dramatycznych warunkach materialnych i społecznych. Dewastacja kraju, zniszczone księgozbiory, braki kadrowe, troska o organizację katechizacji równoległej do nauki w szkole zahamowały na jakiś czas rozwój literatury katechetycznej i przemyśleń na temat celów i treści nauczania religii. Tuż po wojnie, w 1946 r. wszedł w życie *Program nauki religii w szkołach*¹⁰, który był powtórzeniem niezbyt przemyślanego

⁵ K. TILMANN, *Odnowa katechetyczna a praktyka nauczania religii*, CTh 40 (1970) f. 4, s. 9; por. także J. CHARYTAŃSKI, *Synod 1977 a orientacja antropologiczna w katechezie*, CTh 50 (1980) f. 1, 53-68.

⁶ Zgodnie z nauką Soboru Pismo Święte jest źródłem wszelkiego przepowiadania, a więc i katechezy. Pisał między innymi na ten temat M. VAN CASTER, *Katecheza według ducha Soboru Watykańskiego II*, Kat 10 (1966) s. 193-200, 241-244.

⁷ Zadaniem katechezy jest przekazywanie wezwania Bożego, na które człowiek ma dać osobistą odpowiedź, por. M. FINKE, *Katecheza kerygmatyczno-liturgiczna*, Kat 6 (1962) s. 11.

⁸ H. PAGIEWSKI, *Czy katechizm na nowych drogach*, HD 32 (1963) s. 98-100.

⁹ J. CHARYTAŃSKI, *Zadania katechizacji w świetle dokumentów soborowych*, CTh 37 (1937) f. 3, s. 87-97.

¹⁰ *Program nauki religii w szkołach powszechnych*, zatwierdzony przez Ministerstwo U.R. i O.P. (nr II. PR. 5481) 35 z dnia 1 X 1935 oraz nr VI. Pg-1857/46 z dnia 16 XI 1946). Program ten jest powtórzeniem „Programu nauki religii rzymsko-katolickiej w publicznych szkołach powszechnych

programu nauczania religii z roku 1935. Pojawiły się jednak już wówczas dążenia w kierunku przemian. W pierwszych latach powojennych w 1946 roku zaczął wychodzić miesięcznik katechetyczny pod nazwą „Przegląd Katechetyczny”¹¹. Niestety po niespełna dwu latach władze PRL zawiesiły działalność czasopisma. W 1947 roku ks. J. Łapot wydrukował pierwszy powojenny podręcznik katechetyki¹². W 1957 roku udało się powołać do życia dwumiesięcznik „Katecheta”¹³. Na jego łamach zaczęli się wypowiadać zarówno praktycy, jak i teoretycy podejmujący rozważania w dziedzinie katechetyki. Publikacje omawianego okresu nie przyczyniły się jednak w znaczącej mierze do rozwoju katechetyki i do zmiany spojrzenia na metodykę, cele i treści nauczania religii.

Dodajmy ponadto, że po roku 1950 rozpoczął się w Polsce, szczególnie niekorzystny okres dla twórczości w dziedzinie teorii katechetycznej, choć jednocześnie dość intensywnie rozwijała się praktyczna działalność duszpasterska. Fakt ten pozostawał w ścisłym związku z sytuacją nauki religii w szkole. Tuż po II wojnie światowej naukę religii wymieniało się jeszcze w zestawie przedmiotów szkolnych. Mogli jej udzielać zarówno księża, jak i nauczyciele świeccy. Jednakże niedługo potem Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (TPD), zakładając całkowitą świeckość szkoły w PRL, obejmowało swoim patronatem coraz większą ilość szkół. W pedagogice szkolnej zaczęto lansować tak zwany naukowy pogląd na świat oparty na założeniach filozofii marksistowskiej i jej spojrzeniu na człowieka, którego traktowano jako istotę wyłącznie materialną, choć obdarzoną świadomością. Jej ludzka osobowość zdaniem marksistów jest wyłącznie funkcją stosunków społecznych, jej istnienie kończy się wraz ze śmiercią, bo człowiek nie ma żadnego celu w wymiarach pozaziemskich¹⁴. Nie dziwi zatem wzrastający ciągle procent dzieci nie objętych w szkole nauką religii. W związku z tak niekorzystną sytuacją we *Wskazaniach katechetycznych* Kurii Metropolitalnej Warszawskiej już w roku 1950 czytamy, że część szkół, należących do TPD, pozostaje bez nauki religii w Programie¹⁵. W trosce o te właśnie dzieci Wydział

trzeciego stopnia z polskim językiem nauczania” zatwierdzonego przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego – przez ministra W. Jędrzejewicza – w roku 1935.

¹¹ „Przegląd Katechetyczny” – miesięcznik – był redagowany przez księży prefektów zrzeszonych w Katolickim Towarzystwie Wydawniczym „Rodzina” i wydawany od października 1946 roku do lipca 1948 roku w Warszawie pod red. ks. B. Kuleszy.

¹² J. ŁAPOT, *Katechetyka*, Kielce 1947.

¹³ Czasopismo „Katecheta” jako dwumiesięcznik ukazuje się od września 1957 roku w Poznaniu nakładem Księgarni św. Wojciecha – redaktorem naczelnym pisma był aż do roku 1986 ks. M. Finke.

¹⁴ Por. R. DAROWSKI, *Filozofia człowieka. Zarys problematyki*. Antologia tekstów, Kraków 2002, s. 41-43.

¹⁵ *Wskazania katechetyczne Kurii Metropolitalnej Warszawskiej*, 1950, nr 1, mps Archiwum Warszawa (filia przy katedrze warszawskiej).

Nauki Katolickiej przy Kurii Metropolitalnej Warszawskiej wydał w roku 1950 za wiedzą i poparciem prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego zarządzenie organizowania punktów katechetycznych¹⁶ w parafiach wiejskich i miejskich. Dla celów tej katechizacji opublikowano szczegółowy program nauki religii poza szkołą¹⁷. Wyróżniono w nim cztery rodzaje katechizacji. Pierwszy, podstawowy obejmował przygotowanie do pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii Świętej. Drugi – katechizacja zasadnicza – dotyczył uczniów szkół podstawowych po pierwszej Komunii Świętej oraz uczniów szkół średnich. Trzeci rodzaj – katechizacja uzupełniająca – miał obejmować młodzież po 18 roku życia, dla której przewidywano 8 nauk w październiku w powiązaniu z nabożeństwem różańcowym i 8 nauk w powiązaniu z nabożeństwem majowym. Wreszcie czwarty rodzaj miała stanowić katechizacja w rodzinie. We *Wskazaniach katechetycznych* wspomina się ją kilkakrotnie¹⁸. Duszpasterze byli zobowiązani do głoszenia kazań, które miały na celu *poruszyć rodziny, uświadomić im, że mają obowiązek zadbać o wiedzę i życie religijne swych dzieci*¹⁹. W latach 1952-1956 na podłożu katechizacji zasadniczej i katechizacji rodzinnej rozwinęła się ponadto nowa forma katechizacji. Polegała ona na tym, że tematy katechez były ściśle synchronizowane z tematami głoszonych w niedzielę kazań katechizmowych.

2. Trwanie przy tradycyjnym sposobie nauczania religii

Episkopat Polski w 1958 roku zatwierdził nowy program nauki religii²⁰. Jego autorzy wprowadzili jednak tylko nieznaczne zmiany i modyfikacje w stosunku

¹⁶ *Wskazania Katechetyczne Kurii Metropolitalnej Warszawskiej*, 1950, nr 1, mps Archiwum Warszawa (filia przy katedrze warszawskiej).

¹⁷ Tamże, s. 15 i 16.

¹⁸ *Wskazania katechetyczne Kurii Metropolitalnej Warszawskiej 1950*, nr 3 1951 nr 6 i 7, mps Archiwum Warszawa.

¹⁹ *Wskazania katechetyczne Kurii Metropolitalnej Warszawskiej 1950*, nr 1, mps Archiwum Warszawa.

²⁰ *Program nauki rzymsko-katolickiej w szkole podstawowej (kl. I-VII)* zatwierdzony przez Ministerstwo Oświaty pismem z dnia 22 V 1958 r. Nr PO 3-630/58 oraz przez Komisję Szkolną Episkopatu pismem z dnia 28 lutego 1958 r. Nr 14/58 r. Księgarnia św. Wojciecha 1958. Zgodnie z relacją ks. bpa J. Stroby, z protokołów Komisji Szkolnej Episkopatu wynika, że projekt omawianego programu został opracowany w czasie jednego posiedzenia czteroosobowej podkomisji programowej 29.01.1957 roku i przyjęty bez zmian przez Komisję na posiedzeniu w dniu 29.01.1957 roku. W kwietniu tegoż roku program ten został zatwierdzony przez Konferencję Plenarną Episkopatu, zaś w roku 1958 przez Ministerstwo Oświaty. Program obejmował nauczanie religii w klasach od I do VII szkoły podstawowej i w klasach licealnych od I do IV. W stosunku do poprzedniego programu wprowadzono kilka zmian. W klasie III i IV szkoły podstawowej zamiast dotychczasowego katechizmu wprowadzono historię biblijną Starego i Nowego Testamentu, z równoczesnym

do obowiązującego programu z 1946 roku. W klasie III obok katechizmu przewidziano naukę historii biblijnej Starego Testamentu, a w klasie IV – Nowego Testamentu. W klasach od V do VII podtrzymali nadal podział na przedmioty nauczania zgodnie z typowym układem Credo, sakramenty, przykazania. Z nowym programem wiąże się jednak opracowanie i druk nowych podręczników. Najpierw ukazał się *Mój katechizm* dla klas od II-IV²¹, a potem podręcznik dla klas starszych *Chrystus Prawdą*²². Poza tym w latach sześćdziesiątych korzystało się z wielu katechizmów diecezjalnych, choć odpowiadały one tylko częściowo wymaganiom programu przyjętego w 1958 roku.

Od strony metody nauczania nadal pełnym zaufaniem cieszyła się w Polsce przede wszystkim *metoda monachijska* oparta o teorię stopni formalnych. Wprowadził ks. J. Łopot, a przede wszystkim ks. J. Dajczak²³ zapoznawał w swej *Katechetyce* dość obszernie polskich katechetów z dorobkiem różnych nurtów *nowej szkoły* oraz ze sposobami ujmowania przez ich przedstawicieli procesu nauczania, ale obaj polscy teoretycy katechezy preferowali układ lekcji i przebieg nauczania według *stopni formalnych*. Radzili jedynie w obrębie poszczególnych stopni uwzględniać niektóre postulaty *nowego wychowania*, jak liczenie się z wiekiem uczniów, dążenie do rozbudzenia nie tylko intelektu, lecz całej sfery osobowej ucznia, jego uczuć i woli oraz prowadzenie go do konkretnego czynu.

Zgodnie z preferowaniem w teorii katechetycznej stopni formalnych, także przygotowywane materiały dla katechety opracowywano wyłącznie na podstawie schematu stopni formalnych. Występuje on zwłaszcza w materiałach dla katechety

uwzględnieniem pogłębienia przygotowania do spowiedzi i Komunii św. W klasach VI-VII przedstawiono przedmioty. Przykazania przeniesiono z klasy VI do VII, a sakramenty z klasy VII do VI. (por. J. STROBA, *Geneza nowego programu katechezy*, Kat 16 (1972) 157.

²¹ Katechizm ten ukazywał się w trzech częściach drukowanych, najpierw jako odrębne książeczki: E. MATERSKI, S.N. HEKKER, *Mój katechizm*, Poznań–Warszawa–Lublin 1958¹, 1959², 1960³, E. MATERSKI, S.N. HEKKER, *Czekamy na Zbawiciela*, Poznań–Warszawa–Lublin 1958¹, 1959², 1960³, E. MATERSKI, S.N. HEKKER, *Pan Jezus pośród nas*, Poznań–Warszawa–Lublin 1958¹, 1959², 1960³. Od roku 1962 do roku 1974 wszystkie trzy części ukazują się w jednym tomie i osiągały aż 13 wydań: E. MATERSKI, S.N. HEKKER, *Mój katechizm, Katechizm oparty na Starym i Nowym Testamencie: I część – Katechizm, II część – Czekamy na Zbawiciela, III część – Pan Jezus pośród nas*, Poznań–Warszawa–Lublin 1962¹, 1963², 1964³. Dalsze wydania były poprawiane i uzupełniane.

²² E. MATERSKI, S.N. HEKKER, *Chrystus Prawdą*, Poznań–Warszawa–Lublin 1964⁴. Czwarte wydanie podręcznika, przeznaczonego pierwotnie na kl. V, zostało poszerzone o część „Prawdy wiary w życiu chrześcijanina”, która miała pomóc realizować program nauczania na klasę VII. Brakowało jedynie podręcznika opracowanego według programu z r. 1958 na klasę VI.

²³ J. DAJCZAK, *Katechetyka. Metoda, Przedmioty, Dzieje katechezy i osobowość katechetyczna*, Warszawa 1956.

ks. W. Zaleskiego²⁴, a także w podręczniku ks. A. Cieszyńskiego²⁵ oraz w większości katechez drukowanych w tamtych czasach na łamach „Katechety”²⁶. Wśród tych ostatnich dostrzega się wprawdzie pewne próby zmiany struktury katechezy pod wpływem nurtu odnowy materialno-kerygmatycznej czy zainteresowania się nowymi koncepcjami nauczania, ale praktykę katechetyczną w Polsce w latach sześćdziesiątych XX wieku cechowało nadal przywiązanie do schematu metody monachijskiej. W preferowaniu struktury lekcji opartej o schemat stopni formalnych niepokojącym był jednak brak precyzji w określaniu poszczególnych stopni. Można to zauważyć w materiałach katechizacji synchronizowanej²⁷ a także w opracowaniu katechez ks. M. Finkego²⁸. Fakt ten w połączeniu z brakiem zainteresowania dla nowych koncepcji procesu nauczania niekorzystnie wpływał na poprawę skuteczności katechezy. W materiałach przeznaczonych dla praktyki katechetycznej przede wszystkim występowały metody oparte na słowie: wykład, opowiadanie i pogadanka. Nie wspominało się metody dyskusji czy metody posługiwania się książką.

W zakresie metod opartych na działaniu szczególnie zasługi trzeba jednak przyznać ks. J. Wojtukiewiczowi²⁹, który wprowadził do katechezy metodę

²⁴ Por. W. ZALESKI, *Nauka Boża*, tom I i II, Poznań 1959 (1), 1966 (2). Tom pierwszy zawiera 1138 stron i przynosi materiał nauczania na klasy od I do IV, a tom II (1027 stron) zawiera materiał na klasy od V do VII. Dokładną analizę tegoż dzieła przeprowadziła pod kierunkiem autora artykułu na seminarium z zakresu katechetyki formalnej s. Sabina Fedorowicz (*Metodyka katechizacji w twórczości ks. Wincentego Zaleskiego*, Warszawa 1976 – maszynopis pracy złożony w Bibliotece ATK w Warszawie, obecnie UKSW). Drukiem ukazały się jeszcze inne prace ks. W. Zaleskiego. Omawiane dzieło ma charakter ściśle metodyczny – katechetyczny i dotyczy szkoły podstawowej.

²⁵ Por. A. CIESZYŃSKI, *Bóg zbawia nas*, Katowice 1969.

²⁶ Dokładnej analizy katechez drukowanych w latach 1957-1974 dokonała pod kierunkiem autora niniejszego artykułu na seminarium z zakresu katechetyki formalnej s. Waleria Neter (zob. praca magisterska, W. NETER, *Profil dydaktyczny katechez drukowanych w dwumiesięczniku „Katecheta” w świetle dydaktyki polskiej*, Warszawa 1975 – maszynopis pracy został złożony w Bibliotece ATK). Por. także W. NETER, *Model dydaktyczny katechez drukowanych w dwumiesięczniku „Katecheta”*, Biuletyn Katechetyczny, CTh 47 (1977) f. 1, s. 139-149. Na stronie 145 autorka podaje dokładnie roczniki i numery „Katechety”, w których wydrukowano wymienione przez nas różne typy katechez.

²⁷ *Katechizacja synchronizowana, Plan 3-letni, V, VI, VII rok nauczania*, mps Archiwum Warszawa.

²⁸ M. FINKE, *Szkice katechez do Katechizmu Podstawowego ks. Cz. Piotrowskiego*, Poznań 1957 (1).

²⁹ Informację na temat stosowania metody przeżyciowo-czynnej zaczerpnięto z następujących źródeł: Materiał opracowany przez samego ks. Wojtukiewicza, znajdujący się w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu: J. WOJTUKIEWICZ, *Kształcenie i wychowanie przez naukę religii*, „Ku szczytom” 3 (1939), s. 276 i 277; Tenże, *Uwagi metodyczne do korzystania z kartkowych książeczek obrazkowych*, w: *Nauka religii w Szkole Powszechnej (katechezy dla klas I-III)*, Częstochowa 1945; Por. także K. PIEKARZÓWNA, *Sprawozdanie*, „Ku szczytom” 3 (1939), s. 368-396. Zob. także B. ROZEN, *Działalność katechetyczna ks. J. Wojtukiewicza w latach 1937-1989*, Olsztyn 1999.

przeżyciowo-czynną. Zgodnie z nią dzieci podejmowały podczas lekcji mnóstwo działań praktycznych, jak kolorowanie obrazków, rozmowa na ich temat, dorysowywanie postaci, wycinanie, wyklejanie.

3. Zasadnicze zmiany w katechezie i katechetyce

Niewątpliwie pod wpływem faktów wspomnianych na początku artykułu przestrzeń czasowa od końca lat pięćdziesiątych do początku lat siedemdziesiątych (1958-1970) jest także na terenie katechetyki w Polsce okresem znacznych przemian, dyskusji i poszukiwań. Nie ulega wątpliwości, że z rozważań katechetyków na Zachodzie a także w pewnym stopniu niektórych katechetyków w Polsce zaczęto zdawać sobie sprawę, że trzeba szukać nowych rozwiązań, aby nauczanie religii stało się bardziej skuteczne³⁰. Dochodził do głosu nowy nurt poszukiwań. Akcentowano przekonanie, że każde dziecko na każdym etapie rozwoju można uczyć podstaw każdego przedmiotu, byle podawanych w odpowiedniej dlań formie. Za istotną sprawę w budowie programu przyjęto zasadę spirali, czyli nawracania do tych samych spraw na coraz wyższych poziomach. Doceniono rolę myślenia intuicyjnego, czyli twórczego kierowania się przypuszczeniami i hipotezami w aktywności umysłowej dziecka bez konieczności przechodzenia przez wszystkie szczeble analizy sprawdzającej prawdziwość pomysłu. Podkreślano znaczenie motywacji uczenia się a więc sposobów pobudzania uczniów do uczenia się, wyzwalania w nich zainteresowania się treścią ze względu na jej wartość. Uświadomiono sobie znaczenie wykorzystania u dziecka naturalnej potrzeby poznawania i odkrywania. Wreszcie określono właściwą rolę pomocy naukowych w postaci filmów, telewizji, maszyn uczących itp. „W ten sposób – jak pisze S. Kunowski – ustalono na podstawach naukowych doświadczeń, że reforma nauczania czy to matematyki, fizyki, czy też przedmiotów humanistycznych musi się liczyć ze strukturą przedmiotu nauczania, dostosować się do formy rozwojowej dojrzałości dziecka, korzystać z myślenia intuicyjnego przed analitycznym, dbać o właściwą motywację uczenia się oraz uwzględniać dodatkową rolę pomocy audio-wizualnych”³¹.

Wśród katechetyków krajów niemieckojęzycznych wywiązała się dyskusja na temat roli metody monachijskiej w katechezie prowadzonej w duchu odnowy materialno-kerygmatycznej³². I choć w Polsce tylko nieliczni polscy katechetycy

³⁰ S. KUNOWSKI, *Formy rozwojowe w pracy katechetyczno-wychowawczej*, Kat 10 (1966), s. 49-55.

³¹ Tamże, s. 52.

³² Por. J. GOLDBRUNNER, *Unterricht oder Verkündigung?*, „Katechetische Blätter” 88 (1963), s. 59-63.

się nią interesowali – wśród nich przede wszystkim ks. M. Finke³³ w dwumiesięczniku „Katecheta” – podejmował te zagadnienia, to jednak w drugiej połowie lat sześćdziesiątych w publikacjach S. Kunowskiego³⁴ i ks. F. Blachnickiego³⁵, widać wyraźny zwrot ku nowym ujęciom procesu nauczania i uczenia się. Dochodzi do głosu pełna świadomość szkodliwości podtrzymywania jednostronnej teorii procesu nauczania. Aby poprawić skuteczność nauczania religii wymienieni wyżej autorzy postulowali potrzebę otwarcia się na nowe osiągnięcia teorii katechetycznych i dydaktycznych, dotyczących organizowania złożonego procesu nauczania-uczenia się. Ks. J. Charytański jeszcze bardziej pogłębiając dane zagadnienie, powoływał się na austriackiego jezuitę, liturgistę i katechetę J.A. Jungmanna, który w roku 1936 opublikował ważną pracę *Radosna Nowina i nasze przepowiadanie wiary*³⁶. Wyraźnie postulował, że „katecheza powinna zerwać z dotychczasowymi schematami uczenia się na pamięć i tłumaczenia definicji teologicznych. Ma ona stać się głosem Dobrej Nowiny o zbawieniu dzieciom żyjącym w społeczeństwie zdechristianizowanym. Celem nauczania religii jest nie zapamiętywanie czy tylko zrozumienie, ale przede wszystkim osobiste zdecydowanie swej drogi życia z Bogiem. Ośrodkiem tego przepowiadania ma być postać Chrystusa w Jego ziemskim życiu i w Jego działalności w Kościele dziś. Katecheza powinna być Chrystocentryczna”³⁷.

Na tle wystąpień wymienionych katechetów szczególnej wagi nabiera fakt powołania do życia w dniu 12 stycznia 1961 roku przez Plenarną Konferencję Episkopatu Polski na wniosek Komisji Katechetycznej Episkopatu specjalnej Podkomisji Katechizmowej do opracowania jednolitego ogólnopolskiego katechizmu. W jej skład weszli: ks. P. Bednarczyk, ks. E. Materski i ks. S. Bizuń. Ten ostatni opublikował dokładną historię powstawania tego katechizmu pod nazwą *Katechizm Religii Katolickiej*³⁸. Z jego opracowania dowiadujemy się, że ks. E. Materski wycofał się z podkomisji 26 lutego 1964 r., natomiast w 1962 r. został zaproszony do podkomisji ks. J. Charytański, a w roku 1964 ks. A. Kotlarski i ks. M. Wolniewicz. Powołanie ks. J. Charytańskiego do prac Podkomisji, który co dopiero powrócił do kraju po trzyletnim pobycie na studiach w Belgii i Francji, była ważnym atutem dla powstania, że się tak wyrażę, nowej grupy katechetycznej. Podczas gdy Podkomisja Katechizmowa zajmowała się opracowaniem

³³ Por. M. FINKE, *Jednostka metodyczna w katechezie kerygmatycznej*, Kat 7 (1963), s. 227.

³⁴ Por. S. KUNOWSKI, *Formy rozwojowe w pracy katechetyczno-wychowawczej*, art. cyt., s. 101.

³⁵ Por. F. BLACHNICKI, *Problemy metody w katechezie kerygmatycznej*, Kat 10 (1966), s. 208-213.

³⁶ J.A. JUNGSMANN, *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung*, Regensburg 1936.

³⁷ J. CHARYTAŃSKI, *Współczesne kierunki katechetyczne na Zachodzie*, „Znak” 19 (1967), s. 788-806.

³⁸ S. BIZUŃ, *Historia powstania „Katechizmu Religii Katolickiej”*, Kat 17 (1973), s. 95-107.

podręcznika-katechizmu dla młodzieży, zespół złożony na razie z młodych jezuitów pod kierunkiem ks. J. Charytańskiego postawił sobie za cel opracowanie podręczników do nauki religii dla dzieci młodszych, początkowych klas szkolnych.

Opracowany jednolity katechizm pod nazwą *Katechizm Religii Katolickiej* ukazał się nakładem Księgarni św. Wojciecha w roku 1968³⁹. Jak widać, prace Podkomisji trwały stosunkowo długo, gdyż były one uwarunkowane trwającym Soborem Watykańskim II i koniecznością uwzględnienia ukazujących się stopniowo ważnych dla katechezy dokumentów soborowych, jak *Konstytucja Dogmatyczna o Kościele* i inne.

Jednocześnie w roku 1968 ukazały się drukiem dwa pierwsze tomiki podręczników *Bóg z nami* – przeznaczone dla pierwszych czterech lat katechizacji – w Wydawnictwie Apostolstwa Modlitwy w Krakowie⁴⁰, które były owocem pracy powołanej do życia grupy młodych jezuitów pod kierunkiem ks. J. Charytańskiego. Podręczniki te, w związku z wymaganiami cenzury komunistycznej nosiły ponadto tytuł: *Katechizm cz. I i II* oraz zawierały informację, że stanowią nowe wydanie katechizmu ks. J. Cyrka *Katechizm dla polskich dzieci* (r. 1938) – dostosowane do wymagań Soboru Watykańskiego II⁴¹. W rzeczywistości podręczniki te były całkowicie innym opracowaniem w stosunku do *Katechizmu dla polskich dzieci* ks. J. Cyrka. Wydanie pierwsze *Bóg z nami* zostało jedynie jemu poświęcone dla upamiętnienia jego pracy w dziedzinie katechetyki i tragicznej śmierci w obozie oświęcimskim. Był to bowiem przekonujący argument dla cenzury państwowej, że w ogóle wyraziła zgodę na druk podręcznika do nauki religii dla dzieci. Kolejne wydania nie zawierają już wzmianki o ks. J. Cyrku, jakkolwiek jego męczeńskiej śmierci zawdzięczamy przełamanie okrutnej wówczas cenzury dla publikacji religijnych dla dzieci⁴².

Fakty powyższe, znamionujące niewątpliwie zakończenie pierwszego najbardziej trudnego okresu prac i poszukiwań oraz będące niewątpliwym sukcesem w dziedzinie katechetyki, jednocześnie wywołały surową krytykę, skierowaną na piśmie do Komisji Katechetycznej Episkopatu a także do Konferencji Episkopatu Polski. Zarzuty stawiane obu wymienionym wyżej podręcznikom wynikały często z faktu nienadażania za zmianami w zakresie treści dokumentów, które wniósł do całego duszpasterstwa w Kościele Sobór Watykański II, ale jednocześnie były wyrazem troski o poprawny przekaz prawd wiary polskiemu

³⁹ *Katechizm Religii Katolickiej*, tom I i II, Poznań 1968¹.

⁴⁰ *Bóg z nami cz. I i II*, Kraków 1968¹.

⁴¹ Do zespołu należeli: ks. J. Charytański SJ, ks. T. Chromik SJ, ks. W. Kubik SJ, ks. T. Loska SJ, ks. B. Mokrzycki SJ, ks. F. Pełka SJ, ks. J. Sulowski SJ, ks. J. Tomczak SJ, ks. T. Wołoszyn SJ.

⁴² Więcej na ten temat zob.: W. KUBIK, *Zawsze będę kapłanem, Sługa Boży Józef Cyrek SJ*, „Życie Duchowe” 46 (2006), s. 63-68.

dziecku. Szczególnie ostro zaatakowano dwa tomiki jezuickiego podręcznika *Bóg z nami*. Recenzję skierowaną do Konferencji Episkopatu udostępnił autorowi niniejszego opracowania i zespołowi redakcyjnemu Karol kard. Wojtyła, późniejszy papież Jan Paweł II, prosząc o przygotowanie odpowiedzi. Po jej opracowaniu, a także po nadejściu opinii od wyznaczonych nowych recenzentów z pięciu różnych diecezji, autorzy podręczników, po wprowadzeniu do nich drobnych zmian i dodaniu bardzo nielicznych elementów z dawnych katechizmów, otrzymali zgodę na dalszy ich druk oraz na pracę nad kolejnymi tomikami, jak również na przygotowanie równoległych, o tym samym tytule *Bóg z nami*, podręczników metodycznych dla katechety⁴³. To był właśnie pierwszy okres działania grupy katechetycznej uformowanej na razie z samych jezuitów.

4. Znaczący dalszy rozwój przemian

W 1969 roku odbył się doroczny Ogólnopolski Kurs Katechetyczny w Warszawie⁴⁴, który za główny przedmiot dyskusji wybrał właśnie ten nowy *Katechizm Religii Katolickiej*. Na kursie miała miejsce prawdziwa konfrontacja między dawnym (neoscholastycznym) a nowym (kerygmatycznym i częściowo zorientowanym już antropologicznie) ujęciem katechezy. W efekcie dyskusji dojrzała świadomość, że nie da się powstrzymać naturalnej ewolucji polskiego ruchu katechetycznego, oraz że nie wystarczy zajmować się nim wyłącznie w teoretycznych publikacjach z zakresu katechetyki. Uznano za konieczną dalszą pracę nad nowymi podręcznikami do katechizacji. Apelowano jedynie do twórców dydaktycznych materiałów katechetycznych, aby w swej pracy bardziej jeszcze brali pod uwagę wiek i uwarunkowania psychologiczno-społeczne odbiorców, jak i możliwości przeciążonych pracą katechetów. Zaakceptowano całkowicie nurt odnowy materialno-kerygmatycznej, czyli nauczania religii w oparciu przede wszystkim o Pismo Święte, dopuszczając jednak już także do głosu, choć na razie jeszcze nie w pełnym wymiarze, postulaty orientacji antropologicznej, czyli orientacji ukierunkowanej na problemy człowieka.

Dzięki szczęśliwemu dla polskiego ruchu katechetycznego połączeniu się dwu dotychczas opozycyjnych grup: przedstawicieli zespołu Warszawa–Kielce oraz twórców *Katechizmu Religii Katolickiej*, mogło dojść do opracowania i ogłoszenia

⁴³ Przedstawiane fakty i wydarzenia są znane bezpośrednio autorowi niniejszej pracy. Uczestniczył w nich na zasadzie ścisłej współpracy z ks. J. Charytańskim SJ. Informuje o nich także „Katecheta” w rubryce „Co piszą inni”, por. A. K., *Katecheza w Polsce w latach 1965-1976*, Kat 20 (1976), s. 173 i 174.

⁴⁴ Autor niniejszego opracowania brał udział we wspomnianym Kursie.

w roku 1971 nowego programu katechizacji⁴⁵. Ostateczną redakcję programu ramowego dla uczniów klas I do VIII szkoły podstawowej przygotowali s. Jana Płaska oraz ks. J. Charytański, a dla młodzieży szkół ponadpodstawowych – grupa osób pod przewodnictwem ks. M. Finkgo naczelnego redaktora „Katechety”.

Obok programu ramowego Komisja Katechetyczna Episkopatu przyjęła także dwa schematy szczegółowe do *Ramowego Programu Katechizacji*. Pierwszy z nich opracował zespół księży jezuitów pod kierunkiem ks. J. Charytańskiego. Konkretną realizację tego schematu stanowią podręczniki dla uczniów *Bóg z nami cz. I-IV*⁴⁶ oraz *Katechizm Religii Katolickiej” cz. I-IV*⁴⁷ a także równoległe do nich podręczniki metodyczne dla katechety⁴⁸.

Drugą wersję schematu szczegółowego opracowali wspólnie przedstawiciele ośrodków katechetycznych w Warszawie i w Kielcach. Pomoc do realizacji tej właśnie wersji pełnią wspomniane już na początku tego rozdziału podręczniki dla uczniów *Mój Katechizm* i *Chrystus Prawdą* oraz materiały pomocnicze, drukowane systemem powielaczowym⁴⁹.

Podczas gdy same schematy szczegółowe są ściśle związane z programem ramowym i zamykają niejako dorobek katechetyczny analizowanego przez nas okresu badań (lata 60.), materiały dydaktyczne opracowane na ich podstawie stanowią już dorobek lat siedemdziesiątych.

⁴⁵ *Ramowy Program Katechizacji w zakresie szkoły podstawowej (I-VIII)*, Warszawa 1971. Genezę nowego programu omawia dokładnie Przewodniczący Komisji Katechetycznej Episkopatu ks. bp dr Jerzy Stroba, por. J. STROBA, *Geneza nowego programu katechezy*, Kat 16 (1972), s. 156-162.

⁴⁶ *Bóg z nami cz. I i II*, Kraków 1968¹.

⁴⁷ *Katechizm Religii Katolickiej, tom I i II*, Poznań 1968¹. Drugie niezmienione wydanie *Katechizmu Religii Katolickiej* miało miejsce w tym samym wydawnictwie św. Wojciecha w roku 1971. Część I i II *Katechizmu* w nowej redakcji, przy zachowaniu na razie dawnej redakcji części III i IV, ukazała się w Krakowie w roku 1971 (zob. *Katechizm Religii Katolickiej*, wydanie pierwsze, Kuria Metropolitalna Kraków 1971). Cały *Katechizm Religii Katolickiej* w nowej redakcji wraz z opracowanymi postaciami świętych czy wielkich chrześcijan został aprobowany przez Komisję Episkopatu do spraw Katechizacji 26.04.1972 roku i ukazał się drukiem w roku 1973 (zob. *Katechizm Religii Katolickiej*, wydanie trzecie poprawione i rozszerzone, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1972).

⁴⁸ *Bóg z nami, część I i II*, podręcznik dla katechety, red. J. Charytański, Warszawa 1971; cz. III, Warszawa 1972; cz. IV, Warszawa 1974 oraz *Podręcznik metodyczny do „Katechizmu Religii Katolickiej”*, red. J. Charytański, W. Kubik, cz. I, Warszawa 1976; cz. II, Warszawa 1978; cz. III i IV, Warszawa 1980.

⁴⁹ Materiały pomocnicze do programu katechizacji wg układu II: kl. V. *Chrystus działający w Kościele* – „*Chrystus Prawdą*”, Warszawa 1971 (zeszyt 1 i 2), 1972 (zeszyt 3, 4 i 5); klasa VI: *Chrystus działający w Kościele* – „*Chrystus Życiem*”, Warszawa 1972 (zeszyt 1, 2, 3, 4); klasa VII: *Chrystus działający w Kościele* – „*Chrystus Drogą*”, Warszawa 1972 (zeszyt 1, 2, 3). Dla klasy VIII przygotowano osobny zeszyt zatytułowany także „*Chrystus Drogą*” – podtytuł „*Wezwani w Chrystusie*”.

Pracę nad udoskonaleniem *Katechizmu Religii Katolickiej*, obok wymienionych wyżej członków Podkomisji Katechizmowej, podjęła o wiele liczniejsza grupa osób. W jej skład weszli księża jezuici – wymienieni wyżej pierwsi współpracownicy ks. J. Charytańskiego – oraz wykładowcy katechetyki w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i w niektórych seminariach duchownych a także kilku przedstawicieli zakonów męskich i żeńskich oraz osoby świeckie⁵⁰.

Od samego początku istnienia tego dużego zespołu miesiąc lipiec każdego roku był przeznaczony na wspólną pracę. Podczas wspólnych dyskusji i redakcji powstawał zasadniczy zrab kolejnego podręcznika. Pracą wykończeniową zajmowali się już podczas trwającego roku akademickiego naczelnicy redakcji przy pomocy niektórych członków zespołu w miarę ich wolnego czasu.

W miesiącu lipcu najpierw przygotowywano podręczniki dla ucznia, czyli nowe opracowanie *Katechizmu Religii Katolickiej* w czterech częściach, aby mogli z niego korzystać uczniowie klas IV-VIII szkoły podstawowej. Z ramienia Episkopatu Polski nad poprawnością pracy zespołu czuwał ks. bp Piotr Bednarczyk, biskup pomocniczy tarnowski i jego sekretarz ks. Edward Lazarowicz. Podręcznik był drukowany w różnych wydawnictwach dla potrzeb poszczególnych diecezji. Cenzura państwowa dawała pozwolenie na druk zaledwie 10000 egzemplarzy, rzadko na 20000, w związku z tym poszczególni biskupi musieli indywidualnie podejmować starania o możliwość publikacji tego katechizmu dla ich diecezji. Najbardziej cieszyło wydanie tego podręcznika, za zezwoleniem ks. kard. Stefana Wyszyńskiego, w bogatej szacie graficznej, z kolorową okładką i w niezmiernie dużej ilości egzemplarzy przez księży pallotynów w Paryżu (Éditions du Dialogue, Paryż 1997). To właśnie wydanie dziwnymi drogami docierało do Polski i było rozprowadzane niemal we wszystkich diecezjach. Przyczyniło się zarazem do zauważenia i niejako zwielokrotnienia żmudnej pracy całego zespołu.

Jednocześnie jezuici i kilka innych osób pracowało nad podręcznikami *Bóg z nami* dla ucznia cz. III i IV. Dwa pierwsze podręczniki tej serii, jak już podaliśmy ukazały się w 1968 roku, a w wersji poprawionej jako drugie wydanie w 1969 roku w Wydawnictwie księży jezuitów w Krakowie. Oryginalne ilustracje

⁵⁰ Byli to: ks. Edward Lazarowicz, ks. Franciszek Kostrzewa (Tarnów), ks. Jan Stanisław, ks. Bronisław Twardzicki (Przemyśl), ks. Kazimierz Piwowarski, (Płock), ks. Stanisław Rejmoniak OMI (Obra), ks. Kazimierz Torla (Olsztyn), s. Margarita Sondej OSU, s. Cecylia Szczurek OSU, s. Krystyna Salomon OSU, s. Rafała Zając SNMP, s. Mieczysława Michalska SNMP, Olga Zawadzka (Szczecinek), ks. Wiesław Rosłon OFMConv. (Warszawa), s. Eleonora Henschke CR (Poznań), s. Mamertha, Lucyna Mroczek FDC, oraz młodsi jezuici: ks. Franciszek Rzepka SJ, ks. Bolesław Dyduła SJ, ks. Zbigniew Marek SJ, ks. Ryszard Stępień SJ, ks. Andrzej Hajduk SJ, ks. Marian Owoc SJ, ks. Janusz Mółka SJ, a później nieco ks. Grzegorz Łuszczak SJ i ks. Krzysztof Biel SJ.

do tej serii podręczników wykonała s. Augustyna Marek. Podręczniki *Bóg z nami cz. III i IV* ukazywały się drukiem w kolejnych latach siedemdziesiątych.

Tworząc podręczniki dla uczniów nie zapomniano o katechetach. W poszczególnych latach powstawał kolejny tom podręcznika metodycznego. Dwa pierwsze podręczniki dla katechety *Bóg z nami cz. I i III* ukazały się drukiem w roku 1971⁵¹, kolejne dwa w latach następnych: 1972⁵² i 1973⁵³.

Dalsze lata pracy zespołu były już aż do lat 80. związane z tworzeniem podręczników metodycznych do *Katechizmu Religii Katolickiej*⁵⁴. Zawierały one bardzo bogaty materiał teoretyczny i praktyczny. Z uwagi na konieczność wprowadzania wytycznych Soboru Watykańskiego II, każdy podręcznik rozpoczynały bogate wprowadzenia teologiczne i dydaktyczne naczelnych redaktorów. Materiały praktyczne czyli propozycje przeprowadzenia konkretnych katechez były poprzedzane fachowymi wprowadzeniami o charakterze teologicznym i pedagogicznym dla katechety. Pod koniec podręcznika umieszczane były pieśni wraz z nutami, które były podsuwane do wykorzystania podczas katechez. Zamierzano do każdego podręcznika dodawać slajdy z obrazami przydatnymi podczas katechezy, ale niestety cenzura państwowa nie zaakceptowała tego pomysłu.

Z roku na rok podręczniki dla katechetów przybierały doskonalszą formę. Dlatego warto tu przytoczyć słowa naczelnego redaktora i kierownika grupy ks. J. Charytańskiego zapisane w przedmowie do IV cz. podręcznika dla katechety *Bóg z nami*⁵⁵. Prezentuje on w swojej wypowiedzi interesujące początki pracy oraz bogaty zespół ludzi, którzy byli może nieraz krótko, ale skutecznie związani z zespołem katechetycznym, a zarazem akcentuje dojrzewanie jakości pracy, która ukazała się w pełni w podręcznikach metodycznych do *Katechizmu Religii Katolickiej*.

⁵¹ *Bóg z nami cz. I, Pierwszy rok wprowadzenia eucharystycznego*, Podręcznik dla katechety, red. J. Charytański, Warszawa 1971; *Bóg z nami cz. II, Drugi rok wprowadzenia eucharystycznego*, Podręcznik dla katechety, red. J. Charytański, Warszawa 1971.

⁵² *Bóg z nami cz. III, Pogłębienie życia sakramentalnego Eucharystii i Pokuty*, red. J. Charytański. Współredaktorzy W. Kubik, B. Mokrzycki, Warszawa 1972.

⁵³ *Bóg z nami cz. IV, Kościół Wspólnotą Eucharystyczną*, red. J. Charytański. Współredaktorzy W. Kubik, B. Mokrzycki, Warszawa 1974.

⁵⁴ *Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej, cz. I. W Chrystusie jesteśmy ludem Bożym*, red. J. Charytański, W. Kubik, Warszawa 1975; *Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii katolickiej, cz. II. Chrystus żyje wśród nas*, red. J. Charytański, W. Kubik, Warszawa 1977; *Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej, cz. III. Z Chrystusem idziemy przez życie*, red. J. Charytański, W. Kubik, Warszawa 1978; *Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej, cz. IV. Z Chrystusem przetwarzamy świat*, red. J. Charytański, W. Kubik, Warszawa 1980.

⁵⁵ *Przedmowa*, w: *Bóg z nami, cz. IV*, Podręcznik dla katechety, red. J. Charytański, Warszawa 1974, s. 3 i 4.

„Uważny czytelnik, pisze ks. J. Charytański, porównując dwa pierwsze tomy, które się ukazały w r. 1972, z tomem trzecim czy wreszcie obecnie wydanym tomem czwartym odkryje wiele zmian w opracowaniach katechez [...] Oczywiście zmiany te są owocem inwencji wniesionych przez nowych członków zespołu. Ponadto jednak są znakiem przemian, jakie zachodzą we współczesnej katechetyce i katechezie. [...]

Metodyczne podręczniki jak również podręczniki dla dziecka są praktycznym owocem badań naukowych, prowadzonych przez katedrę katechetyki Akademii Teologii Katolickiej. Członkami zespołu są w przeważającej mierze wykładowcy, doktoranci i absolwenci ATK, choć nie brak również przedstawicieli innych uczelni w Polsce. Ogromnym zapleczem praktycznych rozwiązań są prace magisterskie i doktoranckie, analizujące poszczególne zagadnienia, których oświetlenie teologiczne i pedagogiczne czy dydaktyczne stanowi dla nas istotny element naszych rozważań i prób⁵⁶.

Kierownik zespołu, wymieniając poszczególne osoby, które wносиły swój wkład w tworzenie dzieła jednocześnie dziękuje JM ks. Rektorowi prof. dr. Janowi Stępniewi za przychylne ustosunkowanie się do inicjatyw zespołu, rozpoczętych i pobudzanych uprzednio przez ks. Rektora prof. dr. Józefa Iwanickiego. Wyraża również wdzięczność ks. prof. dr. Henrykowi Bogackiemu, przewodniczącemu Senackiej Komisji Wydawniczej ATK oraz p. Dyrektorowi mgr. Władysławowi Dziedziakowi, ponieważ to właśnie dzięki ich ogromnej życzliwości, jak również przyjęciu na siebie wszystkich trosk związanych z wydawaniem omawianych prac mogły one ukazywać się drukiem.

Należy dodać, że pod kierownictwem ks. J. Charytańskiego powstała także seria podręczników o wspólnym tytule *Spotkania z Bogiem*, przeznaczonych dla uczniów szkół średnich i katechetów pracujących z młodzieżą⁵⁷. Wszystkie

⁵⁶ Tamże, s. 3 i 4.

⁵⁷ *Spotkania z Bogiem cz. I. Spotkania z Chrystusem*, Materiały katechetyczne dla ucznia I klasy szkół ponadpodstawowych, red. J. Charytański, R. Murawski, A. Szałowski, Kraków 1994; *Spotkania z Chrystusem*, Podręcznik metodyczny dla katechety, red. J. Charytański, R. Murawski, A. Szałowski, Warszawa 1986; *Spotkania z Bogiem cz. II. Spotkania z Bogiem w Kościele*, Materiały katechetyczne dla ucznia II klasy szkół ponadpodstawowych, red. J. Charytański, W. Kubik, R. Murawski, A. Szałowski, Kraków 1994; *Spotkania z Bogiem w Kościele*, Podręcznik metodyczny dla katechety, red. J. Charytański, W. Kubik, R. Murawski, A. Szałowski, Warszawa 1991; *Spotkania z Bogiem cz. III. Spotkania z Bogiem w Prawdzie*, Materiały katechetyczne dla ucznia III klasy szkół ponadpodstawowych, red. J. Charytański, R. Murawski, A. Szałowski, Kraków 1995; *Spotkania z Bogiem w Prawdzie*, Podręcznik metodyczny dla katechety, red. J. Charytański, Warszawa 1992; *Spotkania z Bogiem cz. IV. Spotkania z Bogiem w świecie*, Materiały katechetyczne dla ucznia IV klasy szkół ponadpodstawowych, red. J. Charytański, R. Murawski, A. Szałowski, Kraków 1995. Podręcznik metodyczny cz. IV nie ukazał się drukiem.

wymienione podręczniki aż do końca wieku XX były jedynymi praktycznymi podręcznikami do nauki religii dla ucznia i katechety opracowanymi na wszystkie szczeble nauczania religii.

Sumując tę część rozważań można twierdzić, że autorzy omawianych publikacji: podręczników do nauki religii dla uczniów i metodycznych podręczników dla katechetów świadomie kierowali się postulatami dydaktyki szkolnej. Zdawali sobie jednak sprawę, że katechezy nie można sprowadzać wyłącznie do procesu nauczania-uczenia się, a pracy katechety zawężać do wymagań dydaktyczno-wychowawczych szkoły. Świadomi zwłaszcza roli pośrednika, jaka przypada w udziale katechecie, starali się mu dostarczać wskazania i sposobów pracy, które pomagałyby mu stawać razem z uczniami wobec Boga przemawiającego zarówno do nauczających, jak i uczących się oraz ułatwiały odkrywanie właściwego wezwania zawartego w słowie Bożym i dawanie na nie odpowiedzi. Stąd z dużą troską eksponowali w katechezach teksty biblijne oraz teksty modlitw i propozycje refleksji. Sugerowali sposoby doszukiwania się istotnego sensu w perykopcach biblijnych i odpowiedzialnej oceny problemów życia społecznego uczniów w świetle Słowa Bożego. Starali się jednocześnie coraz lepiej poznawać i doceniać wyniki badań współczesnej dydaktyki zwłaszcza w zakresie samego przebiegu procesu nauczania-uczenia się jak również eksponowanych w nim zasad, stosowanych metod i wykorzystywanych środków dydaktycznych. Zdawali sobie bowiem sprawę, że trudno dzisiaj mówić o wychowaniu świadomych wielkiego powołania i odpowiedzialnych za Kościół i świat chrześcijan bez umożliwienia im zdobywania wiedzy religijnej w toku poprawnie – z punktu widzenia dydaktyki – przeprowadzonego procesu nauczania-uczenia⁵⁸.

W jakim stopniu wymienione wyżej opracowania kształtowały praktykę katechetyczną trudno powiedzieć, ponieważ nie zostały podjęte badania o charakterze empirycznym, które by mogły cokolwiek mówić o rozprzestrzenianiu się i skuteczności opracowanych materiałów metodycznych. Zważywszy, że już w roku 1982 wszystkie cztery części *Podręcznika metodycznego do Katechizmu Religii Katolickiej* były ponownie wydawane, można wnioskować, że zapotrzebowanie na opracowane materiały było stosunkowo duże. Jeszcze większym powodzeniem cieszyły się podręczniki do nauki religii dla uczniów. Na podstawie *Przewodnika Bibliograficznego* można twierdzić, że podręczniki *Bóg z nami* osiągnęły nakład ok. miliona egzemplarzy, podobnie podręczniki dla ucznia *Katechizm Religii Katolickiej* – zwłaszcza wydanie paryskie.

⁵⁸ W. KUBIK, *Proces dydaktyczny*, w: *Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej* cz. 4. wyd. II, Warszawa 1986, s. 30.

5. W kierunku coraz doskonalszego traktowania treści katechezy

Wszystkie omówione do tej pory dążenia miały głównie na celu doskonalenie praktyki katechetycznej. Należy jednak zauważyć, że szły one w parze z faktami, które od początku lat siedemdziesiątych odgrywały znaczącą rolę w tworzeniu materiałów dla katechezy. Chodzi tu o ważne wydarzenia, które w zasadniczym sensie wpływały w Polsce na rodzaj poszukiwań, dyskusji i przemian w zakresie teorii katechetycznej oraz warunkowały tworzenie materiałów dla praktyki katechetycznej. Inspirowały staranie się o integrację różnych nurtów katechetycznych i osiągnięć nauk pomocniczych w stosunku do katechetyki.

Pierwszym z tych wydarzeń na terenie kościelnym jest opublikowanie *Ogólnej Instrukcji Katechetycznej* w Rzymie w roku 1971⁵⁹, której głównym celem było niewątpliwie utrwalenie w katechezie dorobku Soboru Watykańskiego II, a jednocześnie potwierdzenie słusznych postulatów nurtu odnowy materialno-kerygmatycznej oraz orientacji antropologicznej.

W następnych latach obserwujemy nowe fakty sprzyjające rozwojowi teorii katechetycznej. Ma miejsce coraz bardziej interdyscyplinarne traktowanie zagadnień katechetycznych. Na terenie Polski w połowie roku 1972 (14-16 czerwca) odbyło się ważne sympozjum katechetyczne⁶⁰, które zgromadziło profesorów katechetyki i wizytatorów diecezjalnych wraz z przewodniczącym Komisji Katechetycznej Episkopatu bp. dr. Jerzym Stroba. Sympozjum było więc właściwym forum, które mogło i rzeczywiście dokonało podsumowania dotychczasowych poszukiwań oraz przyjęło wnioski – dyrektywy dla dalszego rozwoju katechetyki w Polsce. Z tej właśnie racji uważamy je za wydarzenie stanowiące swoiste ukoronowanie osiągnięć czasu, przemian i poszukiwań.

Na terenie ogólnokościelnym ukazują się nowe istotne dla katechezy dokumenty, które zmuszały do stałej rewizji celów, treści, metod katechezy, i w ogóle sposobu posługi słowa w Kościele. W 1974 roku Paweł VI ogłosił adhortację *Evangelii nuntiandi*⁶¹, w której wyraźnie wymienia główne elementy procesu ewangelizacji, do których zalicza świadectwo życia (EN 21), głoszenie słowem

⁵⁹ *Sacra Congregatio pro Clericis „Directorium Catechisticum Generale”*, Citta del Vaticano 1971. Omówienie dokumentu znajdzie czytelnik w *Biuletynie Katechetycznym* CTh 42 (1972) f. III, s. 152-174, a także na łamach „Katechety” zob. S. NAPIERAŁA, *Generalne Dyrektorium Katechetyczne*, Kat 16 (1972), s. 24-29.

⁶⁰ J. TARNOWSKI, *Człowiek a przepowiadanie katechetyczne*, Sympozjum w Akademii Teologii Katolickiej (14-16 czerwca 1972), *Biuletyn Katechetyczny*, CTh 43 (1973) f. 2, s. 150-153.

⁶¹ *Evangelii nuntiandi, adhortacja Apostolska Papieża Pawła VI do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła Katolickiego o ewangelizacji w świetle współczesnym*, w: Jan XXIII, Jan Paweł II, *Encykliki*, Warszawa 1981.

Jezusa Chrystusa i Jego nauki (EN 22), przyjęcie sercem głoszonej prawdy (EN 23), przystąpienie do wspólnoty (EN 23), przyjęcie znaku-sakramentu (EN 24) i wreszcie świadectwo apostołskie (EN 24). Dokument ten pozwala także określić stosunek ewangelizacji do katechezy, bez której ewangelizacja mogłaby pozostać bezskuteczna⁶².

Zasadniczy wkład w dzieło katechizacji – zgodnie z duchem Soboru Watykańskiego II – wniósł jednak niewątpliwie dopiero Synod Biskupów 1977. Śmierć papieża Pawła VI i Jana Pawła I, a także konieczność przemyślenia ogromnego zbioru propozycji wręczonych papieżowi, w których Ojcowie synodu wyrażali swe poglądy na temat licznych dziedzin duszpasterstwa i współczesnej katechezy, spowodowały, że dopiero w dwa lata po zakończeniu synodu, 16 października 1979 roku, Jan Paweł II podpisał i skierował do wszystkich biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego *Adhortację Apostolską o katechizacji w naszych czasach*⁶³. Ten doniosły dokument papieski, sygnalizujący w dziewięciu rozdziałach najważniejsze problemy współczesnej katechezy: jej rozwój, zadania i treści, źródła i specyficzne cele, podmiot, czyli odbiorców katechezy na poszczególnych etapach rozwoju człowieka oraz odpowiedzialność wszystkich za dzieło katechetycznej posługi słowa, a wreszcie sposoby i formy jej realizacji – cały wymieniony bogaty zasób wskazań zmusił do pogłębionej refleksji. Jego syntetyczność i konieczna skrótowość wymagała komentarzy i zastanawiania się niemal nad każdym zdaniem, jego kontekstem i sposobem formułowania, jeśli chciało się w pełni poznać zamiar i wytyczne Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Zagadnieniami tymi zajmowali się przede wszystkim teoretycy katechezy, poświęcając im swoje publikacje. Na tym miejscu wymienię tylko tych najważniejszych, jak ks. J. Charytański⁶⁴, ks. M. Majewski⁶⁵,

⁶² W. Kubik, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990, s. 73-76.

⁶³ Dokładne omówienie dokumentu znajdzie czytelnik w opracowaniu Ks. J. Charytańskiego zamieszczonym w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła cz. 2*, red. W. Kubik, Warszawa 1985.

⁶⁴ J. CHARYTAŃSKI, *Cele katechezy*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Warszawa 1989, s. 146-173; Tenże, *Chrzest a życie chrześcijańskie*, Warszawa 1970; Tenże, *Geneza współczesnego ruchu katechetycznego*, Kat 6 (1962), s. 3-11; Tenże, *Inspiracje soborowe w katechetyce*, w: *Mysł posoborowa w Polsce*, red. J. Myśków, Warszawa 1970, s. 151-181; Tenże, *Katechetyka – aktualne problemy katechetyczne we Francji*, STV 7 (1969), nr 1, s. 315-337; Tenże, *Katechetyka w krajach języka niemieckiego*, STV 7 (1969), nr 1, s. 297-312; 8 (1970), nr 2, s. 378-397; Tenże, *Mentalność współczesna a katecheza*, Kat 6 (1962), s. 20-29; Tenże, *Zadania katechizacji w świetle dokumentów soborowych*, CTh 37 (1967), f. 3, s. 87-98.

⁶⁵ M. MAJEWSKI, *Katecheza antropologiczna na tle współczesnych tendencji katechetycznych*, Lublin 1977; Tenże, *Katecheza integralna w szkole*, Kat 2 (1992), s. 65-72; Tenże, *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*, Kraków 1986; Tenże, *Propozycja katechezy integralnej*, Łódź 1978;

ks. R. Murawski⁶⁶. Z całym dorobkiem z zakresu teorii i praktyki katechetycznej omawianego okresu czasu możemy się zapoznać dzięki żmudnej pracy kilku autorów w postaci opracowania i opublikowania *Bibliografii Katechetycznej*⁶⁷ lat 1945-2000.

W efekcie podejmowanych prac ostatnie trzydziestolecie XX wieku zamyka ogłoszenie w Polsce w roku 1997 pierwszego, nowego *Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*⁶⁸, o czym jeszcze szerzej powiemy poniżej, które nie tylko zbiera na nowo dotychczasowe przemyślenia w zakresie katechetycznej posługi słowa, ale szkicuje jeszcze bardziej wyraziście sytuację, w jakiej przyszło podejmować to ważne dzieło i określa cele, treści i metody katechizacji. Szczególny akcent kładzie na potrzebę budzenia doświadczenia wiary, otwierania na ludzkie i chrześcijańskie wartości, wychowania katechizowanych do współdziałania i współodpowiedzialności za Kościół i świat.

Wobec wyakcentowanego faktu tak dużego osiągnięcia w dziedzinie katechetyki może nasuwać się pytanie, jaki wpływ mogły, być może, wywierać na takie ujmowanie postulatów na terenie katechetyki niektóre kierunki filozoficzne, jak fenomenologia w wydaniu Romana Ingardena i jego kontynuatorów kard. Karola Wojtyły czy ks. J. Tischnera a także filozofia dialogu Emmanuela Lewinasa i jego poprzedników, którzy tak bardzo akcentowali dialogiczność istoty ludzkiej i znaczenie oraz właściwe rozumienie doświadczenia w przeżywaniu kontaktu z drugim człowiekiem, co przecież stanowi także istotny warunek w poprawnym doświadczeniu Boga⁶⁹.

Tenże, *Spotkania katechezy z teologią*, Kraków 1995; Tenże, *Teologia katechezy*, Wrocław 1989; Tenże, *Tożsamość katechezy integralnej*, Kraków 1995.

⁶⁶ R. MURAWSKI, *Audiowizja a ewangelizacja*, w: *Kościół a kultura masowa*, red. F. Adamski, Kraków 1984, s. 90-97; Tenże, *Etapy rozwoju katechezy*, AK 71 (1978), s. 54-56; Tenże, *Ewangelizacyjny charakter katechezy*, AK 498 (1992), s. 181-193; Tenże, *Katecheza chrzcielna w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostoelskich*, Warszawa 1990; Tenże, *Katecheza jako głoszenie Chrystusa*, AK 530 (1997), s. 66-96; tenże, *Katecheza w formie analizy tekstu*, w: *Katechizacja różnymi metodami*, Kraków 1994, s. 103-116; Tenże, *Potrzeba antropologicznego ukierunkowania katechezy*, Kat (1975), s. 159-165; Tenże, *Problematyka wieku dorastania*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Warszawa 1989, s. 10-26.

⁶⁷ *Bibliografia Katechetyczna 1945-1995*, Opracował: R. Murawski przy współpracy R. Czekalskiego, J. Tomańskiego, Warszawa 1999; *Bibliografia Katechetyczna 1996-2000*, Opracował: R. Czekalski, R. Murawski, Warszawa 2002.

⁶⁸ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Libreria Editrice Vaticana 1997.

⁶⁹ Por. R. DAROWSKI, *Filozofia Człowieka, Filozofia człowieka. Zarys problematyki*. Antologia tekstów, Kraków 2002, s. 38-41.

6. Dostrzeżenie wartości nowego spojrzenia na proces nauczania

Jeszcze jedno kolejne osiągnięcie wydaje się być godne zauważenia, mianowicie, w ostatnich trzech dziesięcioleciach XX wieku, już nie tylko dydaktycy, lecz i katechetycy⁷⁰ łączą trwałość wiedzy i jej skuteczność czyli wpływ na działanie, na postawy uczniów z właściwym zaplanowaniem i przeprowadzeniem procesu czyli przebiegu uczenia się. Proces ten jednak kształtują na gruncie innych niż herbartyści założeniach filozoficznych i psychologicznych.

Przyjmując, że proces nauczania może zachodzić w rozmaitych typach i na różnych szczeblach kształcenia, stwierdza się, że zawsze powinien on być rozumiany jako ciąg zdarzeń, obejmujących czynności nauczania i uczenia się. I choć proces ten może mieć nieco odmienny charakter w zależności od wieku uczniów, celów, treści i różnych warunków, w jakich się odbywa, trzeba w nim uwzględnić pewne momenty wspólne dla wszystkich rodzajów nauczania, a więc i dla katechety w takim zakresie, w jakim ma w niej miejsce także nauczanie.

W. Okoń⁷¹, wybitny polski pedagog ustalał konkretne momenty (ogniwa) procesu nauczania – uczenia się w oparciu o liczne badania na terenie polskiej szkoły. Nie sprowadzał ich do herbartowskich stopni formalnych, tzn. nie czynił z nich schematu dla pojedynczych lekcji, ani nie uważał, że poszczególne momenty muszą występować w ustalonym porządku jako „ogniwa czynności”. Był przekonany, że ich kolejność może podlegać określonym zmianom, dość często również dwa lub więcej momentów może pojawić się równocześnie⁷². Choć w poszczególnych jednostkach lekcyjnych nie wszystkie muszą być zrealizowane, nie może ich jednak zabraknąć w całym procesie nauczania. W. Okoń określał zatem przebieg nauczania jako złożony proces budowy poszczególnych lekcji.

U podstaw wyróżnionych przez W. Okonia ogniw procesu nauczania-uczenia się odkrywamy wysuwane przez filozofów i psychologów przekonanie o wielopostaciowości poznania ludzkiego. Składają się na nie takie elementy, jak: tworzenie się wyobrażeń na zasadzie spostrzeżeń zmysłowych, porządkowanie ich, uogólnianie na drodze operacji myślowych i wreszcie sprawdzanie pracy myślowej w toku praktycznej działalności. Wynika stąd teza o konieczności uwzględniania w nauczaniu tak spostrzegania, jak i myślenia oraz praktyki⁷³. Pominięcie któregoś z tych czynników jest z reguły przyczyną niepowodzeń nauczyciela i trudności w opanowaniu wiedzy.

⁷⁰ Por. W. KUBIK, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, dz. cyt. S. 58 inn.

⁷¹ Por. tenże. *Rozwój myśli dydaktycznej w polskiej literaturze katechetycznej w latach 1895-1970*, dz. cyt., s. 237 i nn.

⁷² W. OKOŃ, *Proces nauczania*, Warszawa 1954, s. 57.

⁷³ Tenże, *Wychowanie umysłowe*. w: *Pedagogika*, red. B. Suchodolski, Warszawa 1973, s. 312-326.

O ile proponowane momenty procesu nauczania-uczenia się mogą mieć zastosowanie w katechezie?

Odpowiedź na powyższe pytanie jest na pewno złożona. Najpierw trzeba przyznać, że w tym zakresie, w jakim w katechezie ma miejsce nauczanie, a więc zapoznanie uczniów z określonymi pojęciami, prawdami czy wartościami chrześcijańskimi, można i należy się liczyć z teorią opartą na badaniach psychologii uczenia się człowieka. Jeśli zatem chce się skutecznie przeprowadzać w katechezie proces nauczania-uczenia się należy i wypada, w imię owocności katechezy, także w katechezie przechodzić poprzez wskazane przez dydaktyków etapy i nie pomijać wyznaczonych ogniw.

Innymi słowy należy:

- zaznajomić z celem pracy, aby on motywował uczenie się, a jest nim ciągle na nowo podejmowanie próby spotkania się z osobą kochającego Boga;
- kierować zdobywaniem jasnych pojęć religijnych, aby uczniowie mogli się nimi samodzielnie i poprawnie posługiwać;
- uczyć myśleć na gruncie prawd i wartości płynących z wiary, czyli trzeba się odważyć dzielić z uczniami własne doświadczenie wiary;
- dbać także, aby uczniowie odkrywali związki, powiązania zachodzące pomiędzy poznawanymi prawdami a także ich życiem, aby w ten sposób dochodzili do pewnej syntezy czy struktury, która stanowi warunek utrwalenia poznawanych treści, a nie tylko chwilowego ich zapamiętania;
- pomagać we wprowadzaniu w praktykę życia poznawanych prawd czy wartości, aby dochodziło do odzwierciedlenia ich w życiu;
- kształtować odpowiednio do poznanych prawd umiejętności;
- wreszcie, należy uczyć patrzenia wstecz, refleksyjnego nad przebytą drogą, aby doszło do samokontroli zakresu i stopnia osiągnięcia przyjętego na początku celu.

Dodajmy ponadto, że szczególnie pomocną może się okazać w dydaktyce katechetycznej teoria kształcenia wielostronnego i związane z nią strategie nauczania⁷⁴. Najważniejszą kwestią dla W. Okonia – twórcy teorii kształcenia wielostronnego jest jego strona procesualna⁷⁵. W Okoń odwołuje się tu do trzech podstawowych funkcji w osobowości człowieka. Zalicza do nich: „*poznawanie świata i siebie, przeżywanie świata i nagromadzonych w nim wartości oraz*

⁷⁴ Bardzo obszernie zagadnieniem kształcenia wielostronnego zajmuje się w rozprawie doktorskiej napisanej pod kierunkiem autora artykułu ks. Andrzej Krasiński, *Teoria kształcenia wielostronnego w dydaktyce szkolnej i katechetycznej*, Warszawa 1999, mps rozprawy znajduje się w Bibliotece UKSW w Warszawie.

⁷⁵ W. OKOŃ, *Trzy obszary działalności*, „*Życie Szkoły Wyższej*” 1 (1986), s. 133-147.

*zmienianie świata*⁷⁶. Funkcje te wyrażają się właśnie poprzez trojaka działalność człowieka. Poznawanie przejawia się głównie w działalności intelektualnej, przeżywanie – w działalności emocjonalnej, a zmienianie świata – w działalności praktycznej, której najważniejszą postacią jest praca wytwórcza. Każda działalność posiada swoją stronę asymilacyjną i twórczą. „*Asymilacja ma umożliwić człowiekowi zaznajomienie się z odpowiednio wyselekcjonowanym dorobkiem nauki, sztuki i techniki, a jego twórczość własna w tych trzech zakresach ma mu dać szansę wypróbowania i rozwinięcia własnych zdolności, uzdolnień i sił twórczych*”⁷⁷. Działalność intelektualną asymilacyjną w procesie uczenia się W. Okoń nazwał uczeniem się przez przyswajanie, działalność intelektualną, twórczą – uczeniem się przez odkrywanie, działalność emocjonalną – uczeniem się przez przeżywanie i wreszcie działalność praktyczną – uczeniem się przez działanie. Dla każdej z tych rodzajów działalności wyznaczał różne strategie nauczania-uczenia się⁷⁸.

7. Dojrzałe traktowanie celów, treści, metod i form nauczania religii

W świetle przedstawionych wydarzeń, faktów, dokumentów całkiem nowych impulsów nabrało zainteresowanie zagadnieniem treści i celów nauczania. Doszły do głosu istotne wnioski dla dydaktyki katechetycznej. Najpierw pojawił się postulat, że obok troski o poprawność rzeczową treści nauczania w przyszłości niewątpliwie o wiele więcej trzeba dokładać starań, aby katecheci i katechizowani byli niejako na co dzień bardziej świadomi stojących przed nimi zadań i celów nauczania. Właśnie cele powinny nadawać kierunek ich pracy i motywować konkretne, choć w praktyce często trudne działania katechetyczne.

Coraz wyraźniej uświadamiano sobie że do szczególnych zadań dydaktyki katechetycznej należy dziś obowiązek odkrywania współzależności i powiązań pomiędzy celami, treścią i sposobami pracy. Same cele powinny być tak sformułowane, aby przynajmniej w pewnym zakresie można było kontrolować ich realizację.

⁷⁶ Tenże, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1995, s. 196.

⁷⁷ Por. A. KRASIŃSKI, *Teoria kształcenia wielostronnego w dydaktyce szkolnej i katechetycznej*, dz. cyt., s. 30.

⁷⁸ Zob. W. OKOŃ, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, dz. cyt., s. 191-207 oraz *Typy lekcji*, s. 317-324.

Wreszcie zorientowano się, że nie można treści nauczania czynić celem samym dla siebie. Jeśli poznawanie, zrozumienie czy przekaz tych treści ma być skuteczny, musi się je właściwie określać na poszczególnych etapach nauczania w ścisłym powiązaniu z zamierzeniami, jakie chce się osiągać. Ciągłe zatem trzeba pytać, jakie szczegółowe cele należy wyznaczać, aby móc zrealizować cel najważniejszy, specyficzny dla katechezy, oraz jaka treść w danej sytuacji ucznia, na określonym etapie jego rozwoju, może rzeczywiście pomóc w osiągnięciu wyznaczonego celu głównego – z konieczności rozdzielanego jakby na elementy mniejsze, ale składające się na zamierzoną całość. Nie chodzi w tym wypadku o deprecjonowanie treści, lecz wprost przeciwnie – o zapewnienie jej możliwości dotarcia do ucznia, o uczynienie jej uczniowi bliską, zrozumiałą i zdolną zmienić jego życie, aby mogło dojść do podwójnego otwarcia się: treści na ucznia i ucznia na treść. Podkreślał to w swej teorii kształcenia kategoriałnego niemiecki filozof i pedagog W. Klafki, który uważał, że trzeba dążyć do tego, by przekazywane treści pomagały w otwarciu się świata na ucznia i ucznia na świat⁷⁹.

Biorąc pod uwagę omówione wydarzenia i wysuwane wnioski, nie dziwimy się, że koniec wieku XX mógł zaowocować niezwykle ważnymi osiągnięciami w zakresie katechetyki, zwłaszcza że w sposób wyraźny dostrzega się fakt, iż także w Polsce procesy sekularyzacji, laicyzacji, osłabienia wiary i braku wierności w praktykach religijnych stają się coraz bardziej zauważalne. Z chwilą gdy przewodnictwo w Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski objął bp dr Kazimierz Nycz (obecnie arcybiskup i kardynał) przystąpiono do opracowania ważnych dokumentów katechetycznych: *Dyrektorium Katechetycznego*⁸⁰, *Podstawy Programowej Katechezy*⁸¹ i *Programu Nauczania Religii*⁸². Wszystkie ośrodki katechetyczne zobowiązano do liczenia się z wytycznymi Episkopatu Polski i poddawania ocenie Komisji zgodności tworzonych materiałów katechetycznych z zatwierdzonym przez Episkopat programem. Pozytywna opinia dwu wyznaczonych recenzentów i właściwe ustosunkowanie się do niej autorów stanowi odtąd warunek uzyskania pozwolenia na wprowadzenie do praktyki opracowanych podręczników dla ucznia i paralelnych podręczników metodycznych w całym kraju.

⁷⁹ B. NAWROCZYŃSKI, *O wychowaniu i wychowawcach*, Warszawa 1968, s. 244-246.

⁸⁰ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

⁸¹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa Programowa Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

⁸² KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii*, Kraków 2001.

Na początku XXI wieku znaleźliśmy się zatem w momencie bardzo ważnym dla rozwoju katechetyki i katechezy. Z jednej strony wszelkie publikacje służące praktyce katechetycznej są poddawane kompetentnej ocenie, są recenzowane, wiele ośrodków może twórczo zgłaszać swoje prace i uzyskiwać prawo udostępniania ich nauczycielom religii. W wielu tych nowych propozycjach i dokumentach udało się w Polsce zrealizować – w zakresie planowania celów, treści i zadań – postulaty, które rozpoczęto już stawiać w dydaktyce katechetycznej około połowy XX wieku. Teraz jednak dopiero dobrze przygotowana grupa młodych i wykształconych katechetyków potrafiła sprostać zadaniu, na którego realizację czekaliśmy przez długi okres czasu. To wielkie osiągnięcie trzeba należycie cenić i dziękować za nie Bogu i ludziom. Jednocześnie musi ono skłaniać do podjęcia wyteźonej troski, by ten prawdziwy postęp zachować i rozwijać w duchu przesłania, jakie nowe dokumenty katechetyczne zawierają i Kościołowi Lokalnemu w Polsce przekazują⁸³.

Na koniec wypada zauważyć, że u progu XXI wieku pojawia się konieczność reformy nie tylko systemu nauczania dzieci i młodzieży, która zresztą jest już w toku realizacji, ale również pilna potrzeba reformy przygotowania do pracy nauczycieli religii. Powinna ona obejmować nie tylko wiedzę w zakresie teologii czy dydaktyki, ale również w zakresie psychologii, filozofii i teorii komunikowania oraz dydaktyki dialogu⁸⁴. Tylko bowiem wszechstronne przygotowanie katechetów może uczynić podejmowany przez nich proces katechetyczny skutecznym i atrakcyjnym dla współczesnego człowieka.

⁸³ *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2003. Jest to pokłosie Ogólnopolskiego Sympozjum Katechetycznego zorganizowanego w Łomży w kwietniu 2002 roku.

⁸⁴ M. ŚNIEŻYŃSKI, *Dialog edukacyjny*, Kraków 2001; Tenże, *Sztuka Dialogu*, Kraków 2008.